

אגף תכנים, תוכניות,
הבשרה והשתלמויות

אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו

מטרות

1. להתייחס לשיפוט החיצוני (הראשוני) ולהשלכותיו.
2. להתייחס לחשיבה סטריאוטיפית, האופיינית במצבים שבהם לא מכירים לעומק.
3. לעמוד על חשיבותה של היכרות מעמיקה בין אנשים, בין קבוצות בחברה ובין משתתפי התוכנית חברים.

עזרים

- טקסט - במספר המשתתפים - חלק מהטקט המלא, במפורט בנספח מס' 1.
- ניתוח הסיפור, נספח מס' 2.
- פרשנות לאמרה: אל תסתכל בקנקן... נספח מס' 3.

מהלך הפעילות

שלב ראשון - במליאה

מחלקים למשתתפים את הסיפור על בת הקיסר ורבי יהושע בן חנניה (נספח מס' 1) וקוראים אותו בקול, אך לא את סופו של הסיפור.

שלב שני - בקבוצות

מחלקים את הכיתה לקבוצות דיון (עד שישה משתתפים בקבוצה) ומבקשים מכל קבוצה לכתוב את המשך הסיפור, כיד הדמיון הטובה עליה. כל קבוצה בוחרת נציג אשר יציג במליאה את סוף הסיפור של הקבוצה ואת המסר המרכזי שהם רצו להביע.

שלב שלישי - במליאה

- מזמינים את נציגי הקבוצות לספר את המשך הסיפור שהם כתבו ולהסביר את הלקח העיקרי שלהם מהסיפור שנוצר בקבוצתם.
- מקיימים דיון כללי על המושג אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו תוך שימוש בדברי הפרשנות שבנספח מס' 2.

שאלות לדיון:

- אילו מרכיבים הבונים זהות קיימים בסיפור? (עיר מגורים, תואר, בית לימוד, מראה חיצוני, התנהגות).
- אילו סטריאוטיפים יוצרים מרכיבי זהות אלו?
- כיצד משפיע עלינו מראהו של אדם שאנו פוגשים בו לראשונה?
- מה הכוח והסכנה שבהשפעתם של סממנים חיצוניים?
- עד כמה אנו מנסים להרחיב את ההיכרות עם אדם, בלי להיות מושפעים ממראהו החיצוני?
- מה האחריות של כל אחת מהדמויות בסיפור על מערכת היחסים ביניהן?
- האם אתם מכירים מקרים דומים שחוויתם או שמעתם. [ניתן לתאר מצבים בהם המשתתף קבע סטריאוטיפ כלפי מישהו אחר ואחר כך הבין שטעה או מצבים הפוכים, בהם המשתתף יספר על סטיגמה שהודבקה עליו כתוצאה מסטריאוטיפים וכיצד הוא התמודד איתה.]

ניתן לסכם את הפעילות בעזרת ההסבר המקורי של המושג "אל תסתכל בקנקן" (נספח מס' 3).

אל לנו לקבוע את אופיו ותכונותיו של אדם על סמך מראהו החיצוני. לעתים חשיבה סטריאוטיפית מסייעת להתמצא במצבים לא מוכרים, אך לאורך זמן יש לחדד את האבחנות ולהימנע מהתייחסויות סטריאוטיפיות, כיוון שהן פוגעות בזולת ומצמצמות את היכולת שלנו להכירו לעומק.

נספח מס' 1

קטע לקריאה

פגשה בת הקיסר את רבי יהושע בן חנניה (שהיה ידוע הן בחוכמתו והן בקיעורו יוצא הדופן) ואמרה לו:
אי (איך ייתכן שיש) חוכמה מפוארה בכלי מכוער! –
אמר לה רבי יהושע: אביך נותן יין בכלי חרס?
אמרה לו בת הקיסר: אלא במה ניתן?
אמר לה: אתם, המכובדים, תתנו בכלי זהב וכסף.
הלכה ואמרה לאביה.
נתן את היין בכלי זהב וכסף – והחמיץ כל היין.
באו ואמרו לו (לקיסר שהחמיץ היין).
אמר לה (הקיסר) לבתו: מי אמר לך זאת?
אמרה לו: רבי יהושע בן חנניה.
קראוהו.
אמר לו הקיסר לרבי יהושע:

להלן סיום הסיפור המקורי – להקראה אחרי העבודה בקבוצות:

אמר לו הקיסר לרבי יהושע:
- מדוע אמרת לה, לבתי, לתת את היין בכלי זהב וכסף?
אמר לו: כשם שאמרה לי - אמרתי לה. (כלומר - אם היא תוהה, איך יש
חוכמה מפוארת בכלי מכוער, הצעתי לה להניח את היין הטוב בכלים יפים
מזהב ומכסף, כראוי לקיסר).
אמר לו הקיסר לרבי יהושע: והרי יש יפי מראה שלמדו?
ענה לו רבי יהושע: אילו היו כעורים - היו לומדים יותר.

נספח מס' 2 (למנחה)

ניתוח הסיפור:

סיפור עממי על חוכמת החכם היהודי המנצח בחוכמתו את משפחת השליט הנוכרי ומגן על כבודו, בסיפור שלושה גיבורים: בת הקיסר, ר' יהושע בן חנניה והקיסר. בסיפור שלושה דיאלוגים המפגישים את שלושת הגיבורים (בכל דיאלוג נפגשות שתי דמויות). בכל דיאלוג יש שתי שאלות ושתי תשובות (בדיאלוג האמצעי יש רק שאלה אחת ותשובה אחת, אך לפניו יש בקשה של בת הקיסר והיענות של הקיסר).

הדיאלוג הראשון מפגיש את רבי יהושע בן חנניה, החכם הזקן והעני (כפי שמספרת הגמרא במסכת ברכות), עם בת הקיסר העשירה.

בת הקיסר שואלת "אי חוכמה מפוארת בכלי מכוער". הקריאה אי בארמית משמעה איך ייתכן? המשפט "...חוכמה מפוארת בכלי מכוער" הוא משפט המפתח בסיפור.

שאלת בת הקיסר נוגעת בסוגיית **מראית העין מול התוכן**, שכן חוכמתו של רבי יהושע טמונה באדם הנחשב לבעל מראה מכוער. רבי יהושע משיב כי גם היין של אביה מאוחסן בכלי חרס חסר חן והדר. בת הקיסר תוהה מהי החלופה שמציע ר' יהושע והוא משיב שהחשובים והעשירים יכולים לתת את היין המשובח בכלי זהב וכסף.

בדיאלוג הבא בת הקיסר מציעה לאביה להגיש את היין בכלי זהב וכסף. מובן שהיין מחמיץ. לשאלת הקיסר ממי קיבלה את העצה, מספרת לו בתו שהיה זה רבי יהושע אשר העלה את הרעיון. **בדיאלוג זה מוצגת השאלה כיצד ניתן ליישב בין מראית העין והתוכן בניסוח אחר**. גם הקיסר וגם בתו מבינים את דברי רבי יהושע כפשוטם, כמראיתם, ואינם מנסים לרדת לעומקם.

הדיאלוג השלישי והאחרון מפגיש את רבי יהושע והקיסר. הקיסר שואל את רבי יהושע מדוע נתן לבתו עצה שתגרום נזק. רבי יהושע משיב תשובה שיכולה להתפרש בכמה אופנים: "כשם שאמרה לי אמרתי לה". היא אמרה שכלי מכוער לא מתאים לחוכמה מפוארת ורבי יהושע הראה לה שכלי זהב וכסף מפוארים לא מתאימים ליין, יקר ככל שיהיה. כאן מנסה הקיסר להראות שהמשל אינו דומה לנמשל, שהרי גם אנשים יפי מראה יכולים ללמוד. תשובת רבי יהושע מפתיעה, מכווערים לומדים יותר.

האם יפי המראה פוגם בכושר הלמידה? לדעת רבי יהושע – יפי המראה פוגם בחוכמת בעליו. הכלי צריך להתאים לתפקידו. החכם הוא הכלי של החוכמה. תפקידו לשמר את חוכמתו ולהעשירה. לשם כך עליו להקדיש את עצמו לשירות החוכמה. הגאווה, מתן ערך כלשהו לעצמיותו של החכם, פוגעים בעיקרון זה. רק המכוער, שחש את ההשפלה שבמראה הדוחה, יכול לבטל את עצמיותו, ולדעת שכל

כולו מיועד לשרת את החוכמה. הכלי הנאה עלול לחשוב שהוא המפאר את החוכמה בעוד שהחוכמה מפוארת מטבעה. הגאווה מקלקלת את החוכמה, כשם שהזהב והכסף מחמיצים את היין. עכשיו אנו חוזרים לתחילת הסיפור, לשאלת בת הקיסר: "חוכמה מפוארה בכלי מכוער". בת הקיסר מציבה סימן שאלה בסוף המשפט. רבי יהושע מציב סימן קריאה. אכן, חוכמה מפוארה, אך רק בכלי מכוער.

התובנה העולה מהסיפור היא: "אל תסתכל בקנקן – אלא במה שיש בו". לעתים אנו נוטים לשפוט אנשים על פי התרשמות ראשונית מהירה, שבה למראה החיצוני יש חלק רב. לאחר מכן אנו מגלים כי ההתרשמות הראשונית הייתה מוטעית.

העולם המודרני נוטה לשים דגש רב על חיצוניות, על חשיבות המראה והתדמית, כפי שניתן לראות בתקשורת ובפרסומות. מוצר פגום לא ישתנה באריזה חיצונית נאה. מוצר טוב, לעומת זאת, יכול להיות כזה גם בכלי שאיננו מהודר, אך הוא המתאים ביותר למוצר ולכן ראוי לשימוש יותר מאשר הכלי המפואר, שאיננו מתאים.

נספח מס' 3

רבי מאיר אומר: אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו. [פרקי אבות, פרק רביעי, משנה כז]
מקור הביטוי:

רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר: הלומד מן הקטנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו.

והלומד מן הזקנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים בשלות ושותה יין ישן.

רבי אומר: אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו. יש קנקן חדש מלא ישן, וישן שאפילו חדש אין בו.